

Максим Вікторович БАЛАНЮК

аспірант, Національний університет водного господарства та природокористування,
ORCID ID: 0000-0001-6545-5442
E-mail: maksym.balanyuk@gmail.com

Сергій Віталійович СТЕПАНЕНКО

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин та фінансів, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID ID: 0000-0002-6132-328X
E-mail: serg20105@gmail.com

КОНЦЕНТРАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Баланюк, М. В. Концентрація банківської діяльності в Україні [текст] / Максим Вікторович Баланюк, Сергій Віталійович Степаненко // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 2. – С. 33–39. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Внаслідок розвитку економіки зросло й бажання банків отримати ще більше прибутків і зацікавити людей скористатися їх послугами. Саме така тенденція призводить до зростання рівня ринкової концентрації банківської діяльності.

Метою статті є аналіз наявного рівня концентрації банківської діяльності в Україні й розробка рекомендацій щодо її мінімізації.

Результати. Досліджено концентрацію банківської діяльності в Україні та її вплив на розвиток економіки. Визначено трактування понять «концентрувати» й «концентрації банківської діяльності». Досліджено динаміку кількості комерційних банків в Україні за містами їх реєстрації. Проаналізовано сукупний фінансовий результат за досліджуваний період, який зберігає негативні значення, адже кількість банків продовжує скорочуватись, причому темпи цього процесу вимірюються в середньому одним банком за місяць. Висвітлено найбільш активні центри банківської діяльності в Україні. Показано детальний аналіз банківської діяльності із обрахуванням індексу Херфіндаля-Хіршмана, який, в свою чергу, дав змогу визначити рівень концентрації банківської діяльності в Україні.

Висновки. Визначено, що надмірно висока частка держави у власному капіталі банківської системи може мати негативний результат, адже таке зростання в умовах кризи поруч із надмірною капіталізацією може спричинити дезорганізацію в управлінні усіма державними банками впродовж наступних років. Було визначено, що замість десятків закритих банківських установ прийде нова генерація українських банків, які активно здійснюватимуть політику інновацій і позиціонуватимуть себе як надійні інститути із закордонними інвестиціями, а стабілізація національної грошової одиниці й уповільнення темпів інфляції стануть тими факторами, які допоможуть це реалізувати в реаліях нинішньої економіки. Крім цього в результаті роботи над даною проблемою було з'ясовано, що довіра серед населення щодо діяльності банківського сектору України і досі залишає незадовільною. Здійснений аналіз результатів оцінювання індексу фінансової стабільності та запропоновано низку рекомендацій щодо зменшення ефекту концентрації банківської діяльності.

Ключові слова: концентрація, банківська система, індекс Херфіндаля-Хіршмана, банківський сектор.

Maksym BALANYUK

postgraduate student National University of Water Management and Nature Management

Sergii STEPANENKO

Ph.D in Economic, senior lecturer of Department of International Economic Relations and Finance in Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University Of Trade And Economics

CONCENTRATION OF BANKING ACTIVITY IN UKRAINE

Annotation

Introduction. *As a result of the development of the economy, the desire of banks to get even more profit and interest people to use their Bank's services has also increased. This trend leads to an increase in the level of market concentration of banking activities.*

The purpose of the article is to analyze the current level of concentration of banking activity in Ukraine and create recommendations for its minimization.

Results. *The concentration of banking activity in Ukraine and its impact on the development of the economy are studied. The interpretation of the concepts "concentrate" and "concentration of banking activity" is defined. The dynamics of the number of commercial banks in Ukraine by city of their registration is studied. We analyzed the total financial result for the period under study, which retains negative values, because the number of banks continues to decline, and the pace of this process is measured on average by one Bank per month. The most active centers of banking activity in Ukraine are highlighted. A detailed analysis of banking activity is shown with the calculation of the Herfindahl-Hirschman index, which in turn allowed us to determine the level of concentration of banking activity in Ukraine.*

Conclusions. *It is determined that an excessively high share of the state in the banking system's own capital may have a negative result, because such growth in the crisis near to excessive capitalization may lead to disorganization in the management of all state-owned banks over the next years. It was determined that instead of dozens of closed banking institutions a new generation of Ukrainian banks will come, which actively implement a policy of innovation and will position themselves as credible institutions with foreign investments and stabilization of the national currency and the slowdown in inflation will be factors that will help to realize the realities of the current economy. In addition, it was found that the confidence among the population about the activities of the banking sector in Ukraine still leaves much to be desired. Based on the research, the results analysis of the assessment of the financial stability index was carried out and a number of recommendations were proposed to reduce the effect of concentration of banking activities.*

Keywords: *concentration, banking system, Herfindahl-Hirschman index, banking sector.*

JEL classification: E58; G21

Вступ

Правильне функціонування учасників банківської системи є важливою запорукою розвитку економіки країни в цілому. Саме тому керівництво банків має вкрай уважно ставитися до виникнення зовнішніх загроз і шляхів їх якнайшвидшого вирішення. Така тенденція стимулює розвиток банківської системи й окремо кожного банку. Внаслідок такого стрімкого розвитку росте й бажання банків отримати ще більше прибутків і зацікавити людей скористатися послугами саме їх банку, що в свою чергу призводить до зростання рівня ринкової концентрації. Даний процес суперництва між учасниками банківського сектору може стати катализатором виникнення монополій на ринку банківських послуг, що призводить до підвищення процентних ставок і спонукає до кредитування більш ризикових проектів [1]. Тому дослідження у сфері ринкової концентрації банків є дуже актуальним.

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки. 2020 рік. Том 5. № 2.

Лева частка досліджень, які стосуються теоретичних засад і утворення процесів концентрації банківського сектору належить таким вітчизняним і зарубіжним науковцям як: А. Лузанов, О. Дзюблюк, А. Верніков, Р. Грищенко, А. Анісомова, В. Геєць, М. Люзяк та інші. Проте цілий ряд питань, які стосуються способів управління процесами концентрації та їх поступовим розв'язком залишаються недостатньо опрацьованими.

Мета та завдання статті

Метою статті є аналіз наявного рівня концентрації банківської діяльності в Україні та розробка рекомендацій щодо її мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналізуючи поняття «концентрації», варто звернутися до академічного тлумачного словника в якому термін «концентрувати» означає «збирати, скупчуватися, зосереджуватися».

Внаслідок цього, беручи до уваги поняття «концентрації банківської діяльності», його варто характеризувати як надмірно велике скупчення частки банківських операцій і власності у групах певних банків чи в одному банку. Таке надмірне зосередження частки власності відображає загальний показник концентрації банківського капіталу, що, в свою чергу, є відображенням концентрації власності в банківській системі, яка може належати приватним бізнесменам, державі або іноземним власникам [2]. В результаті, одне із тверджень, які достатньо точно характеризують таке поняття як «концентрація банків», знаходимо у словнику А. Азріліяна, де воно трактується як «зосередження кредитних ресурсів і операцій у великих і найбільших банках з метою забезпечення зростання фінансового капіталу й збагачення фінансової олігархії» [3, с. 271].

Вагомим аспектом при дослідженні концентрації ринку є аналіз динаміки географічного розташування гравців з метою визначення найбільш розвинених регіонів і встановлення таких, де конкуренція є найбільш загостреною, та визначення на яких територіях банківська сфера розвивається найшвидше. Детальна динаміка кількості банків за регіонами протягом періоду з 2014 по 2018 р. приведена на рис. 1.

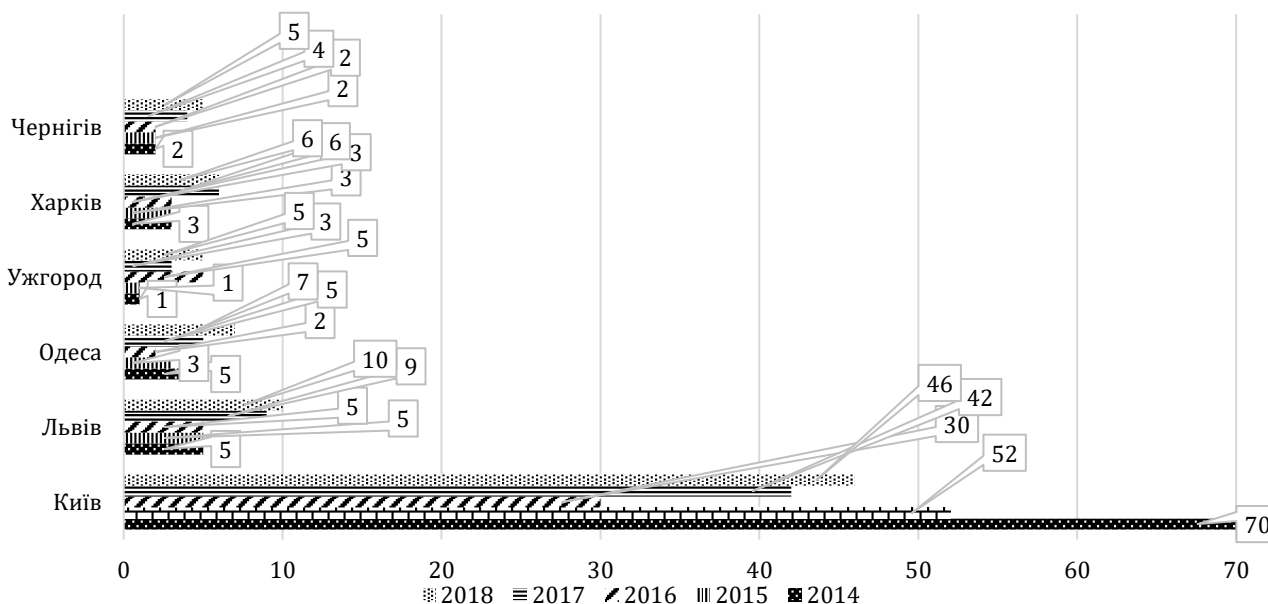

Рис. 1. Динаміка кількості комерційних банків в Україні за містами їх реєстрації протягом періоду з 2014-2018 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [4]

Як бачимо з рис. 1, географія вітчизняних комерційних банків протягом періоду з 2014 по 2018 р. дещо скоротилась, що свідчить про підвищення концентрації не тільки у центрах фінансової активності в Україні (Київ, Харків, Львів), а загалом по Україні. В

умовах монополізації національного ринку банківських послуг і безпосередньо «ПриватБанку» варто припустити, що уряд України вживає радикальні заходи щодо регулювання банківської сфери, контролю банківських операцій і валютного ринку.

Таким чином, на основі детального аналізу загальних показників діяльності комерційних банків в Україні за період з 2014 по 2018 р. можна відзначити, що банківська сфера в цілому переживає складні часи, оскільки сукупний фінансовий результат за досліджуваний період зберігає негативні значення; кількість банків продовжує скорочуватись, причому темпи цього процесу вимірюються в середньому одним банком за місяць. Найбільш активними регіонами у сфері банківської діяльності є Київ, Харків, Львів, де останні протягом аналізованого періоду втратили своє значення. Київ залишається єдиним містом, де кількість банків вимірюється десятками, а не одиницями. Варто зауважити, що враховуючи особливості ведення бізнесу на території України, описана тенденція є несприятливою для національної економіки, проте вона може служити початком її відновлення, оскільки більшість банків створюються з метою короткотермінового накопичення капіталу й швидкого розміщення наявних фінансових ресурсів. Можливо на зміну закритим установам прийде нова генерація українських банків, які активно будуть інвестувати в інновації та позиціонувати себе як надійні інститути із закордонними інвестиціями. Стабілізація національної грошової одиниці й уповільнення темпів інфляції сприяють цьому.

Важливим висновком, який варто зробити за підсумками аналізу, є те, що частка активів у державних банках у досліджуваному сегменті зростає. Це може мати негативні наслідки для економіки, оскільки негативно позначається на впровадженні інновацій і покращенні якості обслуговування клієнтів, оскільки державні банки є менш гнучкими у прийнятті рішень щодо використання сучасних технологій і удосконалення власної діяльності. Зазвичай такі банки є «дійними коровами» за термінологією «Бостон Консалтинг Груп», мета яких не інвестувати в розвиток ринку, а зберегти зайняті позиції з метою накопичення капіталу й отримання надприбутків [5]. Проте, це дозволило відновити довіру населення до банківської системи, що призвело до збільшення обсягу депозитів протягом першого півріччя 2018 р. і зростання величини виданих кредитів. Такі тенденції спостерігаються як для фізичних, так і для юридичних осіб. Загалом, незважаючи на загальні багаторічні тренди скорочення активності у банківському сегменті, протягом 2018 р. помітні перші «симптоми» відновлення галузі, що є позитивним явищем для вітчизняної економіки. На основі аналізу діяльності комерційних банків протягом періоду з 2014 по 2018 р. також було отримано ряд висновків про фактори, які впливали на діяльність українських банків.

Для більше детального аналізу банківської діяльності варто обрахувати індекс Херфіндаля-Хіршмана, що, в свою чергу, дасть змогу визначити рівень концентрації банківської діяльності впродовж досліджуваного періоду (рис. 2). Інтерпретація отриманих результатів відповідно загальноприйнятного підходу, наданому в роботі [9].

Проаналізувавши рис. 2 видно, що індекс Херфіндаля-Хіршмана стабільно зростає, особливо в розрізі депозитів і кредитів фізичних осіб, адже в 2014 році коефіцієнт депозитів фізичних осіб становив 648,4, тоді як в 2018 році цей показник сягнув вже 967,1. Також варто взяти до уваги те, що збільшується значення коефіцієнта для власного капіталу, що в свою чергу є наслідком зростання частки активів держави внаслідок націоналізації «ПриватБанку». Проте, варто зауважити, що надмірно висока частка держави у власному капіталі банківської системи може мати негативний результат, адже таке зростання в умовах кризи поруч із надмірною капіталізацією може спричинити дезорганізацію в управлінні усіма державними банками впродовж наступних років.

Ще один коефіцієнт, за допомогою якого можна здійснити аналіз концентрації банківської діяльності, носить назву CR [7].

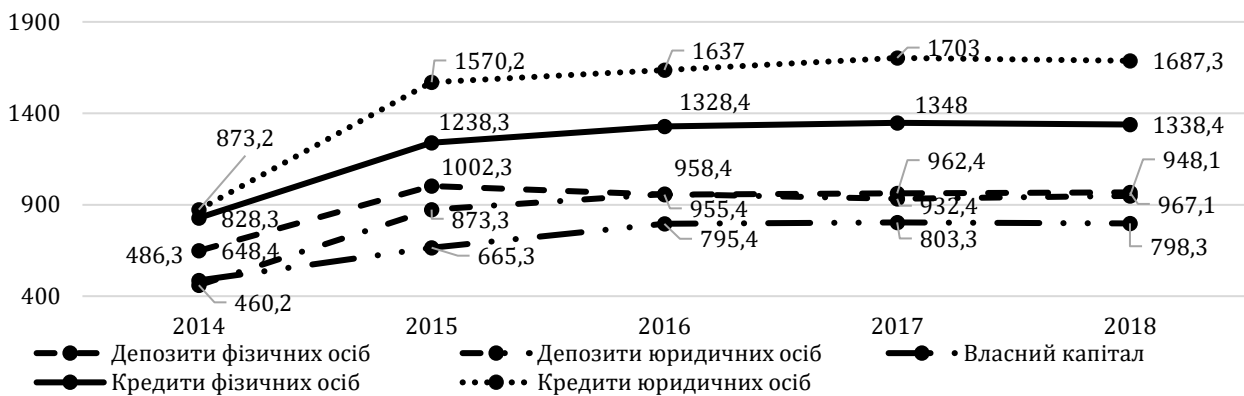

Рис. 2. Розрахункове значення індексу Херфіндаля-Хіршмана за активами і пасивами банківської системи України впродовж 2014-2018 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [6]

Його розрахунок можна здійснити на основі суми ринкових часток, тих банків на основі яких буде проведений аналіз, тобто в нашому – це АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк» (рис. 3).

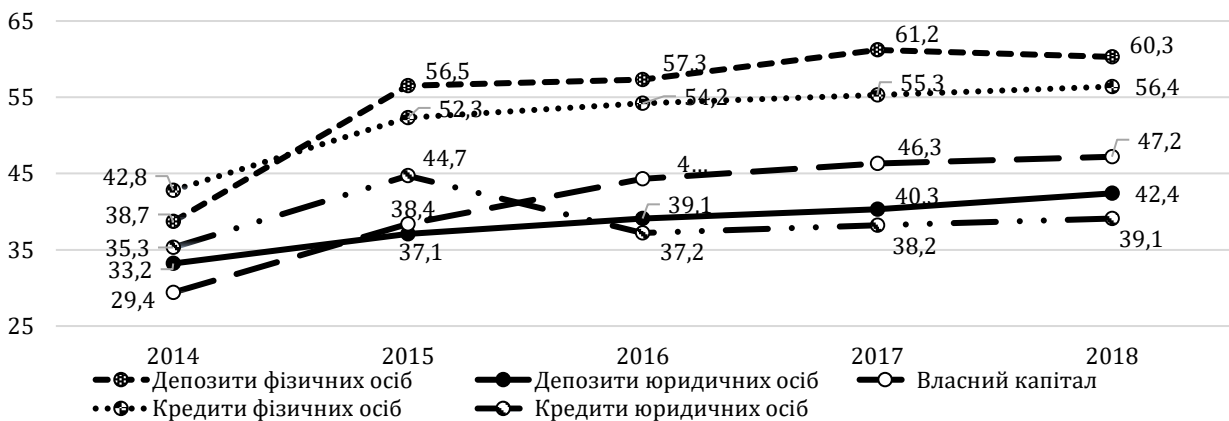

Рис. 3. Динаміка коефіцієнта концентрації (CR3) в розрізі активів, пасивів та капіталу провідних українських банків, %

Джерело: побудовано автором на основі даних [6]

Проаналізувавши рис. 3 можна зробити висновок, що значення деяких коефіцієнтів є занадто завищеними, зокрема, це депозити фізичних осіб, коефіцієнт яких у 2018 році становив аж 60,3 %. Також дещо завищеними коефіцієнтами можна охарактеризувати кредити фізичних і юридичних осіб.

Варто наголосити на тому, що 3 провідні банки України сконцентрували в собі надто велику кількість депозитів фізичних осіб, і, в разі банкрутства одного із цих банків, може відбутися надзвичайний спад банківського сектору, який переживає і так важкі часи, і подальше зниження рівня довіри населення до нього. Саме тому необхідно активізувати роботу антимонопольного комітету в плані обмеження концентрації таких величезних сум коштів у вигляді депозитів фізичних і юридичних осіб в «руках провідних банків» [8].

Провівши дослідження банківського сектору, варто здійснити дослідження фінансової стабільності чотирнадцяти провідних банків України (рис. 4). Проаналізувавши рис. 4 бачимо, що майже всі чотирнадцять провідних українських банків мають високий рівень інтегральних показників оцінки фінансової стабільності, адже в середньому показник становить 0,750. Найбільший показник в АТ «ОТП Банк» – 0,895, також досить високий показник у АТ «Райффайзен Банк Аваль», який становив вже 0,886. Щодо низького рівня оцінки, то варто виокремити АТ КБ «ПриватБанк», показник якого опустився до 0,342, що є вкрай негативним для державного банку.

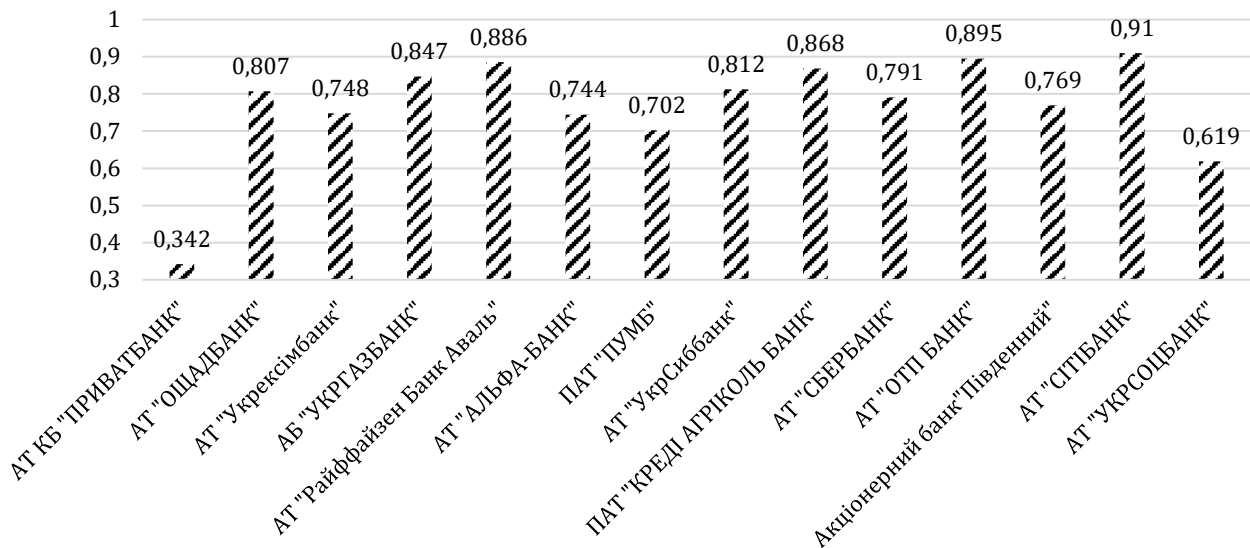

Рис. 4. Розрахункові значення інтегрального показника фінансової стабільності 14-ти провідних банків України станом за 2018 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [6]

Здійснивши аналіз банків і їх діяльності, варто оцінити всю банківську систему України, обрахувавши інтегральні показники її фінансової стабільності (рис. 5).

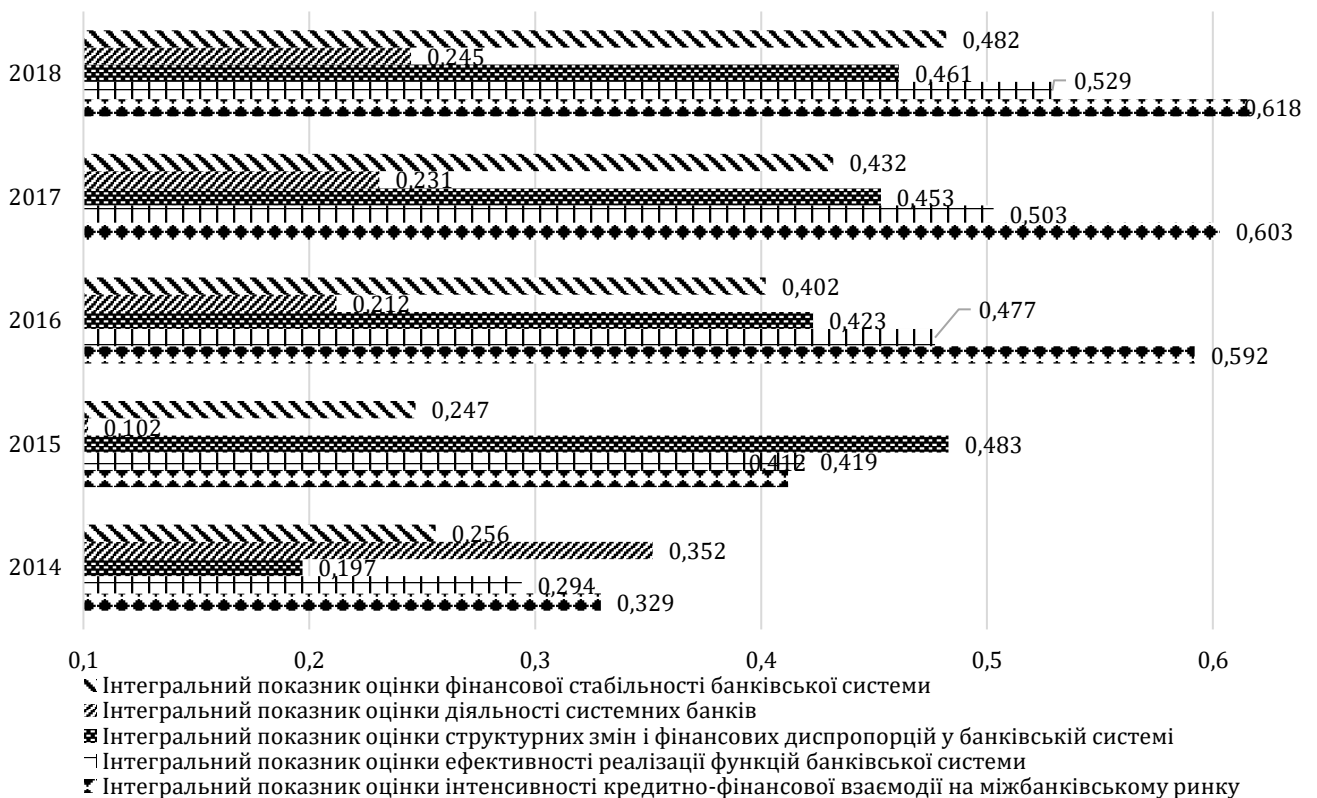

Рис. 5. Підсумкові результати оцінювання індексу фінансової стабільності банківської системи впродовж 2014-2018 років

Джерело: побудовано автором на основі даних [6]

Здійснивши аналіз результатів оцінювання індексу фінансової стабільності, можна зазначити, що майже всі наведені інтегральні показники мають тенденцію до збільшення впродовж 2014 – 2018 рр., крім інтегрального показника оцінки діяльності системних банків. Адже в 2014 році цей показник становив 0,352, тоді як в 2018 році зменшився до 0,245.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, проаналізувавши показники концентрації банківської діяльності можна зробити висновок, що частка активів у державних банках у досліджуваному сегменті зростає. В майбутньому саме така ситуація може вкрай негативно позначитись на темпах впровадження технологічних інновацій, адже державні банки відрізняються меншою гнучкістю щодо прийняття рішень для впровадження сучасних технологій і удосконалення їх власної діяльності.

Проте, незважаючи на тренди скорочення активності у банківському сегменті, які спостерігаються вже декілька останніх років, саме у 2018 році стали помітними перші прояви відновлення, що є позитивним явищем для вітчизняної економіки. Нинішня ситуація з рівнем концентрації банківської діяльності має вплив на динаміку розвитку ринку, адже вона пришвидшує притік інвестицій, а тому являється основним фактором ефективного технологічного розвитку економіки, проте, з іншого боку, навпаки «стає фундаментом» для формування монополій на ринку. Подальше дослідження автора будуть присвячені вдосконаленню механізмів регулювання банківської діяльності.

Список літератури

1. Berger, A. N., Klapper, L. F., & Turk-Ariss, R. Bank Competition and Financial Stability. *Journal of Financial Services Research*. № 35. P. 99-118.
2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/koncentruvaty>
3. Азрилиян А. Н. Большой экономический словарь. М.: Институт новой экономики, 1998. 271 с.
4. Асоціація банків України. URL: <http://aub.org.ua/>.
5. Mishkin, F. Financial consolidation Dangers and Opportunities. NBER. Working Paper 6655.
6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Bonin J. and Wachtel P. Financial sector development in transition economies: Lessons from the first decade. BOFIT Discussion Paper. No. 9. P. 61.
8. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. New York: Harper Colophon Books, 1974. 618 p.
9. Окрепкий Р. Б., Мигаль О. Ф. Методичні аспекти використання кількісних індикаторів концентрації товарного ринку та ступеня його монополізації. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 4. С. 81-88.

References

1. Berger, A. N., Klapper, L. F., & Turk-Ariss, R. Bank Competition and Financial Stability. *Journal of Financial Services Research*. № 35, pp. 99-118.
2. Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language. URL: <http://sum.in.ua/s/koncentruvaty>
3. Azrilijan, A. N. (1998). *Bol'shoj jekonomicheskij slovar'*. [Large economic dictionary]. Institut novoj jekonomii, Moscow. Russia.
4. Association of Banks of Ukraine. Available at: <http://aub.org.ua/>
5. Mishkin, F. Financial consolidation Dangers and Opportunities. NBER, Working Paper 6655.
6. Official site of the National Bank of Ukraine. Available at: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Bonin, J. and Wachtel, P. Financial sector development in transition economies: Lessons from the first decade. BOFIT Discussion Paper. No. 9, P. 61.
8. Bell, D. (1974). *The Coming of Post-Industrial Society*. Harper Colophon Books. New York. USA.
9. Окрепкыj, Р. В., Мыгал', О. Ф. (2016). «Methodical aspects of the use of quantitative indicators of the concentration of the commodity market and the degree of its monopolization». *Ukrainian Journal of Applied Economics*. Vol. 1. № 4, pp. 81-88.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2020 р.